

Een LGO-leerplan voor VSO-uitstroomprofiel **Vervolgonderwijs**

Hulpmiddel voor het gestructureerd ontwikkelen van een leerplan voor de leergebiedoverstijgende doelen in het vso

Thema: Leren functioneren in sociale situaties

VOORBEREIDINGSFASE

Stappen	LGO kerndoelen	Concretisering
<p>Heeft u de volgende stappen doorlopen?</p> <p>Stap 1. Informeren, draagvlak creëren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team kent de kerndoelen. Het team heeft goed in beeld hoe de eigen school aan de LGO doelen werkt. Het team erkent de noodzaak om (sommige) LGO kerndoelen (beter) herkenbaar in het onderwijsaanbod op te nemen. <p>Stap 2. Uitgangspunten formuleren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team bepaalt of er wordt gekozen voor een uitstroomspecifieke uitwerking of een meer gemeenschappelijke uitwerking. Het team bepaalt voor elk van de transitiedomeinen (vervolgonderwijs, werk, wonen, vrije tijd en burgerschap) of er wordt gekozen voor een uitstroomspecifieke uitwerking of een meer gemeenschappelijke uitwerking. <p>Stap 3. Verantwoordelijkheden benoemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team heeft een visie op de plaats van de LGO doelen en de verschillende transitiedomeinen in het totaal van doelen en activiteiten in de school. Het team kiest voor elk LGO thema en voor elk transitiedomein voor een vorm van programmering. Het management legt afspraken vast in het schoolplan en jaarrooster. 	<p>8. De leerling leert op adequate wijze om te gaan met eigen gevoelens en wensen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Leren om gevoelens en wensen te (her)kennen bij zichzelf. Leren reflecteren op eigen gevoelens en wensen. Leren om eigen gevoelens en wensen op een adequate wijze te uiten. Leren accepteren van de beperking en ontwikkelen van zelfwaardering.
	<p>9. De leerling leert respectvol en verantwoordelijk om te gaan met anderen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Leren toepassen van communicatieve vaardigheden in verschillende situaties. Leren om sociaal geaccepteerd gedrag te vertonen, rekening houdend met gevoelens en wensen, normen en waarden van anderen. Leren onderkennen van en omgaan met overeenkomsten en verschillen in normen, waarden, levensbeschouwing en culturele identiteit. Leren onderkennen en omgaan met verschillen tussen seksen. Leren conflicten (vroegtijdig) te herkennen en op vreedzame wijze op te lossen.

PLANNINGSFASE

Stap 4: Fasering en positionering van leerinhouden

Welke leerdoelen passen bij de verschillende fasen van de leerroute?	Bepaal welke inhoudelijke focus past bij verschillende onderwijsfasen/leerjaren.	Voorbeeld
	<p>Uitgangspunt: de kerndoelen 'leren functioneren in sociale situaties' komen in alle fasen van het onderwijsprogramma aan de orde. Per fase kunnen accenten worden gelegd en overigens komen bepaalde aspecten steeds terug, maar in een bij de leeftijd en ontwikkeling passende context.</p> <p>Uitgangspunt: stel communicatieve vaardigheden centraal. Communicatie vaardigheden zijn bij beide kerndoelen een belangrijk onderdeel en in zekere zin voorwaarde. Er kan aan gewerkt worden in combinatie met taal, maar vooral ook praktisch doordat interactie een kernactiviteit van het functioneren in de school is. Het eerste kerndoel (8) focust verder op omgaan met gevoelens en omgaan met de eigen beperkingen en mogelijkheden. In het tweede kerndoel (9) staat het goed leren omgaan met anderen en omgaan met conflicten op de voorgrond. Hierin is een eerste fasering te zien: het leren en oefenen van sociaal-emotionele aspecten en gedrag (persoonlijke ontwikkeling) en vervolgens steeds meer toepassen in de breder wordende sociale omgeving.</p> <p>Uitgangspunt: ontwikkel een doorgaande leerlijn met opbouw in contexten. Voor leerlingen die door hun specifieke kenmerken hiermee moeite hebben, is een consequente en doorgaande lijn belangrijk voor het bereiken van het maximale resultaat. Waar nodig kunnen hierbij bepaalde compenserende ondersteuningsvormen ingezet worden. Een aspect van de fasering is de context van het sociale functioneren: te beginnen met vertrouwde (kleine) omgeving met bekenden en/of in kleine groep naar meer openbare situatie, in werk of maatschappelijke omgeving. Verder het kennen van gedragsregels (al dan niet geformaliseerd) in verschillende situaties passend bij de leeftijd en ontwikkeling (school, stage, uitgaan, enz.). Het uiteindelijk doel is dat leerlingen leren positieve relaties te ontwikkelen met mensen uit de omgeving, en het onderhouden daarvan.</p> <p>Laat alle domeinen / transitiegebieden : werken, wonen, vrije tijd en samenleven gelijkwaardig aan bod komen. In de onderbouw zal het sociaal functioneren in de school voorop staan, maar tevens komen de leerlingen steeds meer zelfstandig in andere omgevingen, en dat klinkt door in het werken aan deze kerndoelen.</p> <p>Uitwerking: Op het gebied van de globale doelen 'leren functioneren in sociale situaties' zijn geen grote inhoudelijke verschillen tussen de verschillende uitstroomprofielen (vervolgonderwijs, arbeidsmarkt en dagbesteding). Maar in de school is het wel van belang om de invulling toe te spitsen op de specifieke kenmerken van de leerlingen in de school. Daarbij komen de volgende aandachtspunten naar voren.</p>	

Gepast en ongepast gedrag.
Er zijn nogal wat leerlingen die moeite hebben met inzicht in wat gepast of niet gepast is in sociale contact en bepaalde omgevingen. Het is best te zien dat het niet hetzelfde is als het dwarse pubergedrag dat in deze leeftijdsfase op kan steken, voor sommige leerlingen is het deel van hun problematiek en blijvend. Het kan ontwikkeling en toekomstmogelijkheden in de weg staan. Als je te maken hebt met leerlingen met grensoverschrijdend gedrag moet je er aandacht aan besteden. Het beeld dat de leerling heeft van zichzelf, is belangrijk aandachtspunt en het mogelijke aangrijpingspunt. Het zelfbeeld ontwikkelt zich zowel in de school als daarbuiten in groepen of onder vrienden. Probeer op school een goede basis te leggen, vanuit tegelijkertijd positieve sfeer, respectvol sociaal klimaat en duidelijke regels.

Seksueel gedrag en seksualiteit.
Dit is een terrein dat vaak aanleiding geeft voor spanningen en overschrijding van grenzen. Leerlingen in deze leeftijd zijn volop in ontwikkeling en kunnen vaak niet makkelijk omgaan met de veranderingen die ze zelf ervaren. Het sociale en gedragsaspect gaat verder dan de lessen over seksualiteit. Op school moet er een basis worden gelegd zodat het makkelijker bespreekbaar wordt en leerlingen een correcte houding kunnen ontwikkelen en laten zien. Het is ook belangrijk als schoolteam duidelijke regels hierover te hebben en deze te communiceren.

Hoe passen de doelen bij de rest van het onderwijs?

Geef aan hoe de inhoud gekoppeld worden aan de visie en uitgangspunten van de school.

Kies voor een integrale vakoverstijgende aanpak t.a.v. het leren functioneren in sociale situaties. Bekijk goed wat de specifieke groep en de individuele leerlingen nog aan extra ondersteuning nodig hebben.

De school vormt zelf een belangrijke sociale situatie waarin de leerlingen leren functioneren, ook kansen krijgen fouten te maken en daarvan te leren. De visie van de school op de sociale omgang en gedrag zal weerspiegeld worden in het klimaat en mate van veiligheid die de leerlingen nodig hebben. Daarbij is een gezamenlijkheid in de hele school belangrijk, dat vraagt een team-aanpak. Het is goed als er een sterke focus is om moeilijkheden en conflicten als een uitdaging en leermoment zien.

De school geeft aan hoe ze denkt dat de leerlingen binnen dit uitstroomprofiel kunnen leren om goed te functioneren in de sociale situaties die voor hen verwacht kunnen worden. Dat kan op verschillende manieren, denk hierbij aan:

1. Het sociale klimaat in de school.
De school biedt de leerling praktisch voorbeeld voor de omgang met elkaar. Daarbij horen structuur, regels, elkaar aanspreken, respect voor elk individu, mening geven en gehoord worden, het stimuleren van onderling problemen oplossen., het aanspreken en kunnen hiervan deel uitmaken. Voor de speciale school ligt het voor de hand om de visie ten aanzien van het pedagogisch klimaat, structuur en regels expliciet te benoemen. Deze grote lijn is uit te werken in een brede range van activiteiten, aanpakken en aanwijzingen.
2. LGO-doelen sociaal functioneren in combinatie met andere kerndoelen bij:
 - de leergebieden (bijvoorbeeld: communicatie in taal, interactie en gevoelens herkennen en uiten bij dramalessen, relatievorming en respect voor diversiteit bij seksuele vorming, ambitie en teleurstelling bij sport, enzovoort);
 - burgerschapsvorming (bijvoorbeeld: identiteit en respect voor diversiteit);
 - praktijklessen (bijvoorbeeld: ervaren en accepteren van mogelijkheden en beperkingen);
 - buitenschoolse activiteiten (bijvoorbeeld: interactie en samenwerken in activiteiten organiseren);
 - stages (bijvoorbeeld: professionele omgang en functioneren in geregelde werksituaties).
3. LGO-doelen sociaal functioneren als aparte lessen.
Lessen sociale vaardigheden en persoonlijkheidsvorming.
Sociale educatie met betrekking tot omgaan met de handicap, psycho-educatie 'wat is autisme'.
Training op bepaalde sociale vaardigheden bijvoorbeeld voor het functioneren in een groep.
4. LGO-doelen sociaal functioneren zijn onderdeel van portfoliogesprekken, stagegesprekken en mentorgesprek.
Reflectie op eigen gevoelens en gedrag wordt door dergelijke gesprekken gestimuleerd. Bijvoorbeeld ervaring met betrekking tot sociale situaties in de stages zijn een rijke bron om in de klas uit te wisselen hoe je daar mee om kan gaan.
Mentorlessen (bijvoorbeeld met betrekking tot leren reflecteren op eigen situatie en gedrag in de school) kunnen deels klassikaal en deels individueel (bijvoorbeeld over eigen portfolio) zijn.
Belangrijk is dat er steeds doelen worden gesteld en wordt besproken hoe je die doelen kunt bereiken, en vervolgens ook beoordeelt of die doelen bereikt zijn.
5. Doel en planning.
LGO doelen worden opgenomen in de individuele planning en ook in het groepsplan.

Voorbeeld:

Berkenschutse.
Voor begaafde vso leerlingen met ASS die bijvoorbeeld universiteit of hbo aankunnen is wel extra aandacht nodig voor onder andere leren samenwerken. Het is belangrijk na te gaan wat verwacht wordt van het sociaal functioneren in het verband van de vervolgstudie en hoe de leerling daarop goed is voor te bereiden, door oefenen te 'conditioneren' om uitval te voorkomen.

Stap 5: Programmering van leeractiviteiten, didactiek en leeromgeving

Wat zijn geschikte werkvormen om de leerdoelen te bereiken?

Bepaal leeractiviteiten en didactiek die passen bij de inhoudelijke leerdoelen.

Ga na in welke contexten leerlingen ervaringen (kunnen) opdoen met betrekking tot sociaal functioneren, omgaan met gevoelens, relaties opbouwen, samenwerken, respecteren van verschillen tussen mensen, conflicten oplossen. Zorg voor contexten in de diverse transitie-domeinen.

Voorbeeld:

Samenwerken Heliomare:
De school heeft een uitwisseling met andere school, daarmee organiseren ze samen een schoolfeest. De leerlingen leren daarin naast praktische organisatorische

<p>Welke didactische werkvormen kunnen worden benut: Dat kan door bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • praktijk- en ervaringsopdrachten, stage opdrachten • klasse- en schoolactiviteiten organiseren • stages (gezamenlijke of individuele, interne of externe) • uitnodigen feedback te geven (medeleerlingen, begeleiders, werkomgeving, vrienden) • anderen ervaringen in bepaalde situaties te laten vertellen (of door video / lezen) • workshops (bijvoorbeeld door drama uitspelen) • specifieke training en begeleiding. <p>Hoe wordt reflectie gestimuleerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • groepsgesprekken • portfolio-gesprekken • leer-loopbaangesprekken • stage gesprekken. <p>Hoe kunnen de ouders worden betrokken: Het is belangrijk om ouders te informeren en te betrekken bij het leerproces van hun kind. Een samenhang van de doelen m.b.t. sociaal functioneren en aanpak / opvoedingsklimaat thuis is gewenst.</p>	<p>en uitvoerende taken ook samenwerken met anderen die ze niet zo goed kennen, buiten hun vertrouwde eigen omgeving. Dit is een verbreding ten opzichte van wat in de eigen school wordt gedaan.</p> <p>Discussie en feedback. In havo is er een 'uitspraak van de week'. Die wordt in verschillende activiteiten aan de orde gesteld. Bedoeling daarvan is ook om te kijken hoe leerlingen daarover discussiëren met elkaar.</p>
--	--

<p>Wat zijn geschikte leeromgevingen?</p>	<p>Beslis hoe de leeromgeving moet worden vorm gegeven om aan te sluiten bij de inhouden en mogelijkheden van school en leerling.</p> <p>Uitgangspunt is dat de school voldoende mogelijkheden biedt om de leerlingen te leren in diverse situaties adequaat sociaal te functioneren, en hun persoonlijkheid te ontwikkelen. Dat betekent dat er een leeromgeving is, waarin de leerlingen met hun mogelijkheden praktisch en veilig kunnen oefenen en zich breed kunnen oriënteren. Wanneer de leerlingen onvoldoende in staat zijn om zelfstandig een externe leeromgeving te bezoeken, zal de school die mogelijkheden moeten bieden. Daarbij kan men onder andere denken aan simulatieplekken of praktijkplekken in school of men kan, indien mogelijk, zorgen voor begeleiding om naar plekken buiten school gaan.</p> <p>Baseer de keuzes op de volgende principes m.b.t. leeromgevingen:</p> <p>Algemeen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het leren kan in school, om school en buitenschool. • Er zijn voldoende materialen, zoals boeken- of plaatmateriaal, films, materialen. • De leeromgeving is veilig. • De leeromgeving is inspirerend en biedt kans voor de leerling om zelf aan de slag te gaan. • De leeromgeving stimuleert de zelfstandigheid door overzichtelijkheid, routes, afspraken. • De leerlingen worden gestimuleerd om keuzes te maken met behulp van visuele ondersteuning. • Er is ruimte om te reflecteren. <p>In school:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ruimtes zijn flexibel en multifunctioneel. • Er zijn lokalen waar leerlingen kunnen oefenen in het uitvoeren van taken die samenwerking vereisen. • Er zijn realistische oefenplekken. <p>Bij oriënterende/interne stages:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De omgeving is veilig. • De omgeving is overzichtelijk. • De omgeving is betrouwbaar. • De omgeving is aangepast aan de mogelijkheden van de leerling (tijd, plaats, opdracht, begeleiding). • Er is voldoende toezicht. • Er is voldoende begeleiding. <p>Buiten school:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De stageplek past bij het uitstroomperspectief van de leerling, zowel met betrekking tot het uitstroomniveau als ook de voorkeur voor een branche of sector. 	<p>Voorbeeld</p>
--	--	-------------------------

Stap 6: Kiezen van passende leermiddelen

<p>Wat zijn geschikte leermiddelen?</p>	<p>Inventariseer welke leermiddelen aansluiten bij de uitgangspunten.</p> <p>Denk daarbij aan: Voor welke onderdelen van sociaal functioneren zijn speciale programma's of trainingen beschikbaar, welke ondersteunende hulpmiddelen zijn er?</p> <p>Er is een inventarisatie van leermiddelen beschikbaar die op verschillende categorieën is te doorzoeken.</p>	
--	--	--

Stap 7: Benoemen van werkwijze van beoordeling

Op welke wijze worden de leerresultaten inzichtelijk gemaakt?

Geef aan hoe je de ontwikkeling van de leerling zichtbaar maakt.

Ga eerst na in hoeverre en op welke punten u het functioneren in sociale situaties wilt beoordelen, vanuit welke visie en met welk doel wilt u dat doen.
Er zijn twee kanten aan het beoordelen: gaandeweg het proces en het resultaat bij afsluiting.
Overweeg wanneer het erom gaat het leerproces af te kunnen stemmen op de ontwikkeling van de leerling en wanneer het de bedoeling is het bereikte niveau vast te leggen.

Maak dit concreet door een cyclisch begeleidingsproces met als onderdelen:

- Bepaal doelen en tussendoelen en formuleer deze in voor leerlingen begrijpelijke taal. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van rubrics.
- Laat de leerling ook de eigen voortgang beoordelen, en bespreek het verschil met uw eigen beoordeling.
- Leg in overleg nieuwe leerdoelen vast (bijvoorbeeld in een persoonlijk ontwikkelingsplan of transitieplan).
- Bespreek regelmatig de voortgang ten aanzien van het 'leren sociaal functioneren'.

Welke beoordelingsvormen zijn daarvoor geschikt?

In het algemeen is het de bedoeling om vast te stellen of leerlingen na het volgen van een programma [of een specifiek aanbod] ook werkelijk competentier zijn geworden. Er zijn echter geen formele criteria vastgelegd voor de competenties op de leergebiedoverstijgende thema's en daarmee ook niet hoe dat kan worden getoetst.

De school stelt daar zelf een werkwijze voor vast. Daarbij is het belangrijk hier met het gehele team gezamenlijk een lijn in te trekken:

- over welke competenties gaat het in dit uitstroomprofiel (met prioriteiten in het licht van toekomstperspectieven).
- ontwikkelen van een gelijke manier van kijken daarnaar (tussen verschillende betrokken docenten en door de leerjaren of onderwijsfasen heen).
- het vastleggen van competentie (met name in ontwikkelingsvolgmodel, portfolio, transitiedocument).

Vaak zal de observerende en beoordelende blik van de leerkracht gekleurd worden door het gebruikte instrumentarium. De beoogde onderwijsopbrengst en het vaststellen van resultaat is logischerwijze met elkaar verbonden. Daarom zal dit van meet af aan in de planning aandacht vragen en niet pas achteraf.

Zie deze [link](#) voor verdere aanwijzingen voor deze stap en verwijzingen naar bruikbare informatie en instrumentarium.

Denk bij dit thema functioneren in sociale situaties met name aan:

Beoordeling/observaties door verschillende betrokkenen en zo mogelijk ook in verschillende situaties (in/buiten school, andere scholen, vrije activiteiten, et cetera) Streef in de school naar interpersoonlijke overeenstemming in de manier van kijken naar de sociale en emotionele ontwikkeling.

REALISATIEFASE

Stap 8: Uitvoeren van leeractiviteiten en beoordeling

- a. De betrokkenen voeren leeractiviteiten uit voor alle LGO thema 's in de betreffende uitstroomprofielen.
- b. Het management volgt (of laat dat doen) op systematische wijze de voortgang van de implementatie en heeft daartoe een werk- en overlegstructuur ingericht.

Het programma wordt uitgevoerd gedurende de periode van bijvoorbeeld één schooljaar (de school kan er natuurlijk ook voor kiezen om gedurende een kortere periode "proef te draaien"). Dit schooljaar wordt gebruikt om de kwaliteit en het effect van het programma te toetsen. Vragen die daarbij kunnen worden gesteld zijn bijvoorbeeld:

- Is het programma 'aan de maat' van onze leerlingen?
- Welke meetbare effecten sorteert het programma?
- Voorziet het programma in een algemene behoefte? Zijn aanpassingen noodzakelijk in inhoud en/of in tijd?
- Wordt het programma op de beoogde wijze uitgevoerd?

EVALUATIEFASE

Stap 9: Vastleggen van evaluatiedata

- a. Het management legt vast op welke wijze, wanneer en op basis van welke criteria/prestatie indicatoren wordt geëvalueerd
 - I. op het niveau van de uitvoering conform gemaakte afspraken;
 - II. op het niveau van waardering van de betrokkenen;
 - III. op het niveau van leeropbrengsten.
- b. Het management vraagt waar nodig adviezen om het programma in zijn totaliteit te verbeteren.
- c. Het management besluit tot het vastleggen van [onderdelen van] het programma dan wel tot hernieuwde planning.

BORGINGSFASE

Stap 10: Borging in plannen, in handelen en in roosters

- a. Het management legt in afspraken met het team vast op welke wijze de herkenbaarheid van de leergebied overstijgende doelen is terug te zien in het handelen van elk teamlid.
- b. Het management legt afspraken vast in het schoolplan (eventueel het jaarplan/managementovereenkomsten) en in de roosters.
- c. Alle betrokken medewerkers verwerken de gemeenschappelijke leeractiviteiten met betrekking tot de leergebied overstijgende kerndoelen in groepsplannen.
- d. Speciale, geïntensiveerde begeleiding met betrekking tot de leergebied overstijgende kerndoelen worden voor individuele leerlingen vastgelegd in een handelingsplan.

